

Anna Seretny

OBRAZKOWY SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO
DLA OBCOKRAJOWCÓW NA TLE INNYCH PUBLIKACJI

Szybki rozwój nauki i techniki sprawił, iż przed dydaktyką stanęły zadania, sprostanie którym nie byłoby możliwe bez użycia nowoczesnych pomocy dydaktycznych. Poszukiwania nowych, bardziej efektywnych dróg nauczania doprowadziły do powstania nowych metod, którym z kolei towarzyszyły nowe techniki, tym zaś, nowe rodzaje pomocy. W ostatnich latach szczególny nacisk położono na nauczanie poprzez zmysły, zwłaszcza zaś zmysł wzroku, liczne bowiem badania wykazały, iż zdecydowana większość ludzi uczy się właśnie wzrokowo. Wiele czasu musiało jednak upłynąć nim audiowizualne techniki nauczania zostały zaakceptowane przez większość dydaktyków, a wykorzystanie materiałów i środków audiowizualnych, których wcześniejszy brak w dydaktyce uwarunkowany był z jednej strony ograniczeniami natury technicznej, z drugiej zaś przesądem, iż używanie innych niż podręcznik materiałów rozprasza uwagę uczniów obniżając poziom ich koncentracji, stało się powszechne w nauczaniu, a zwłaszcza w nauczaniu języków obcych. Ten niczym wcześniej nie uzasadniony pogląd, jakoby dodatkowe materiały wykorzystywane w czasie lekcji wpływały negatywnie na poziom koncentracji uczniów, został odrzucony dopiero w latach pięćdziesiątych, kiedy to jasne stało się, że bez intensywnego wykorzystania zdobyczy postępu technicznego nie będzie możliwy postęp w samej dydaktyce.

Ów zwrot ku środkom audiowizualnym spowodowały przede wszystkim pozytywne wyniki badań prowadzonych nad zależnością między wykorzystaniem w trakcie procesu dydaktycznego materiałów, środków i technik audiowizualnych, a wzrostem efektywności procesu nauczania. Naukowe dane jasno wykazały, że stosowanie środków audiowizualnych w znaczny sposób wpływa na przyspieszenie i wyższą efektywność zarówno procesu uczenia się, jak i nauczania.

Człowiek przyjmuje około 80% informacji za pomocą zmysłu wzroku, z czego jest w stanie zapamiętać 50%. Natomiast z 10% informacji docierają-

cych do niego przez ucho jest w stanie zapamiętać tylko 20%, bodźce wzrokowe mają bowiem większe (niż słuchowe) szanse zapisywalności w ośrodkach kory mózgowej¹. Z przytoczonych powyżej danych dotyczących percepcji wzrokowej i słuchowej wynika wyraźnie, iż – przynajmniej w początkowej fazie nauczania, zwłaszcza języka obcego – wizualizacja procesu nauczania powinna być sprawą nadrzędną w stosunku do wspierania go bodźcami akustycznymi. Jest bowiem rzeczą naturalną i oczywistą, że rola materiałów wizualnych będzie maleć wraz z narastaniem w materiale językowym pojęć oderwanych, trudnych do przedstawienia.

Odkąd pomoce audiowizualne zostały powszechnie uznane i na stałe zagościły w pracowniach języków obcych, producenci na całym świecie rozpoczęli masową ich produkcję. W chwili obecnej podręcznikom towarzyszą nagrania, plansze, flanelogramy, gry, zeszyty ćwiczeń. Dla potrzeb dydaktyki języków obcych dokonuje się nagrań specjalnych filmów, programów czy kursów audiowizualnych. Zmieniła się także forma samych podręczników. Są one bogato ilustrowane, opatrzone fotografiami, diagramami, kolorowymi tabelkami, wykorzystuje się w nich różnego rodzaju czcionkę, a wszystko po to, by ułatwić uczącym się proces kojarzenia i zapamiętywania nowego materiału językowego, a także, aby przybliżyć im kulturę kraju, którego języka się uczą. Elementy ikoniczne są bowiem szczególnie ważne w przypadku, gdy rzeczywistości, o której mowa jest w tekście, nie da się zaprezentować bezpośrednio.

Ilustracje najczęściej spotykane w podręcznikach języków obcych to ilustracje prostych pojęć, gdzie obrazek przedstawia desygnat słowa, lub serie rysunków ilustrujących nie pojedyncze pojęcie, ale całą niekiedy złożoną sytuację. Pierwszy sposób wykorzystania ilustracji znajduje najszersze zastosowanie w nauczaniu słownictwa początkujących. Posłużenie się obrazem lub – jeśli to możliwe – konkretnym przedmiotem, pozwala bowiem uniknąć opisowego definiowania pojęć podstawowych, których definicja jest zwykle trudna i skomplikowana. Czyż istnieje prostsze wyjaśnienie takich słów jak KOT, DOM, KRZESŁO, niż przez zestawienie ich nazwy z fotografią czy obrazem? Przyporządkowanie *ilustracja-desygnat-słowo* jest w takich przypadkach całkowicie jednoznaczne.

W procesie uczenia się języka obcego ogromną wagę przywiązuje się do szybkiego i efektywnego opanowania leksyki, gdyż stopień znajomości słownictwa decyduje o osiągnięciu pełnego zrozumienia materiału językowego. Ważne jest zatem, by w początkowym okresie nauczania, kiedy motywacja jest największa, nauczyć jak największej liczby słów. Sprawą nadrzędną, jeśli chodzi o prezentację nowej leksyki, jest sposób jej semantyzacji, czyli

¹ J. Brzeziński, *Pomoce i środki audiowizualne w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1980, s. 11.

podawania znaczenia nowych wyrazów. Istnieją cztery sposoby prezentowania nowego materiału leksykalnego:

1) można podawać znaczenia na drodze pogładowej, to znaczy pokazywać przedmioty lub używać obrazów ilustrujących wraz z równoczesnym podaniem adekwatnej nazwy w języku obcym,

2) można również udzielać objaśnień w języku docelowym, stosować synonimy lub parafrazy przybliżające znaczenie danego słowa,

3) można także dochodzić znaczenia na drodze analizy kontekstu, w którym nowe słowo się pojawiło,

4) można wreszcie dostarczać odpowiedniki słów w języku studenta².

Ani drugiego, ani trzeciego sposobu nie da się wykorzystać w trakcie zajęć z początkującymi (byłoby to tłumaczenie *ignotum per ignotum*), a sposób czwarty, czyli tłumaczenie, jest niewskazany ze względu na interferencję. Pozostaje zatem tylko metoda pogładowa, polegająca na przedstawieniu rzeczy lub jej graficznego obrazu wraz z jednoczesnym podaniem nazwy w języku obcym. Należy tu zauważyć, iż na identycznej zasadzie dochodzi do semantyzacji nowych wyrazów u dziecka uczącego się języka pierwszego.

Ogromną pomocą w nauczaniu słownictwa na poziomie dla początkujących mogą być wszelkiego rodzaju obrazki, ilustracje, plansze, tablice, a także obrazkowe słowniki językowe.

Tradycja tworzenia obrazkowych słowników do nauki języków obcych jest już dość stara i bardzo popularna, szczególnie na zachodzie Europy i w Stanach Zjednoczonych. Począwszy od lat pięćdziesiątych, aż do chwili obecnej wydano pokaźną liczbę przeróżnego rodzaju słowników obrazkowych bądź też ilustrowanych do nauki wielu języków obcych. Największą liczbę tego rodzaju pomocy wydaje się w Wielkiej Brytanii i w USA. (Anglosaska tradycja leksykograficzna dopuszcza użycie ilustracji nawet w publikacjach o charakterze naukowym, a nie dydaktycznym). Obrazkowe słowniki językowe są bardzo zróżnicowane, od zupełnie małych, w których materiał leksykalny nie przekracza 2000 haseł, do bardzo dużych, w których liczba zilustrowanych jednostek sięga 25 000. Ze względu na układ materiału leksykalnego w poszczególnych słownikach, można je podzielić na dwie grupy: słowniki alfabetyczne, gdzie jednostki leksykalne występują w porządku alfabetycznym, oraz słowniki pojęciowe, w których jednostki leksykalne prezentowane są w obrębie różnej wielkości pól tematycznych (rozmiary pól są uzależnione od potrzeb przyszłych użytkowników i do nich dostosowane). Jeżeli chodzi o krąg odbiorców, to należy zauważyć, iż adresatami obrazkowych słowników językowych są najczęściej dzieci i młodzież. Istnieją jednakże i słowniki dla dorosłych, a nawet obrazkowe słowniki specjalistyczne. W zdecydowanej większości słowników ilustracje są kolorowe, choć istnieją również słowniki

² Tamże, s. 19–20.

biało-czarne. W słownikach obrazkowych wykorzystywane są różne konwencje graficzne. Najczęściej spotykany jest styl uproszczony, za którego pomocą możliwa jest redukcja wszystkich zbędnych elementów, a pozostawienie jedynie tych, które nieodzowne są do prawidłowej interpretacji obrazu. Czasami, zwłaszcza w przypadku słowników dla dzieci, stosuje się styl ekspresyjny z elementami karykatury. Niektórzy autorzy wykorzystują także specjalnie dla potrzeb słownika przygotowane fotografie (ma to miejsce przede wszystkim w słownikach specjalistycznych). W odmienny sposób podawane jest także znaczenie zilustrowanych jednostek leksykalnych. W słownikach alfabetycznych nazwa występuje z reguły obok obrazka. Lecz czasem jest to tylko pojedyncze słowo, a czasem cała struktura, w której definiowana ilustracją jednostka leksykalna wyróżniona jest innym drukiem, czasem i jedno, i drugie. Struktury zdaniowe dobrane są zwykle w taki sposób, aby wyeksponować daną jednostkę jak najlepiej. Przykłady zdań mają za zadanie pokazać, jak dana jednostka leksykalna funkcjonuje w strukturze zdaniowej, z jakimi innymi jednostkami łączy się najczęściej i w jaki sposób. Znaczenie bowiem zawsze nabiera wyrazistości w kontekstach przykładowo przedstawianych zdań³. Jeżeli materiał leksykalny zgrupowany został w polach tematycznych (z reguły niekompletnych i dostosowanych do potrzeb przyszłych użytkowników), to lista słów, które zostały zdefiniowane za pomocą pojedynczych obrazków bądź plansz ilustracyjnych, umieszczona jest poniżej. Praktykowany jest też sposób zamieszczania nazw obok ilustracji albo obok elementów planszy.

Przykładem czarno-białego alfabetycznego słownika obrazkowego może być *Premier dictionnaire en images*⁴. Słownik ten zawiera 1500 jednostek leksykalnych zaczerpniętych z list francuskiego słownictwa podstawowego (Français fondamental). Układ słownika jest w zasadzie alfabetyczny, lecz autor wykorzystuje również porządkowanie tematyczne. I tak na przykład przy rzeczowniku *animal* 'zwierzę' pokazany został znaczny wycinek pola tematycznego ZWIERZĘTA obejmujący większość najbardziej charakterystycznych zwierząt domowych i egzotycznych. *Premier dictionnaire en images* stawia sobie za cel nie tylko zapoznanie obcokrajowców z podstawowym słownictwem, ale też umożliwia im poznanie podstawowych struktur, w których ono się pojawia. Uczący się mogą poznać najbardziej typowe kolokacje definiowanych rzeczowników oraz zapoznać się z łączliwością francuskich czasowników.

Również alfabetyczny układ słownika preferuje P. D. Eastman, autor

³ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1959, t. 1, s. XXVII.

⁴ P. Fourre, *Premier Dictionnaire en images*, Didier, ilustr. R. Alliot, London 1956, przedruk Warszawa 1964 (tytuł polski: *Słownik obrazkowy języka francuskiego*).

amerykańskiego *The Cat in the Hat*⁵. Słownik ten przeznaczony jest dla dzieci, które dopiero zaczynają naukę. Jak wszystkie słowniki dla dzieci, ma on swoich bohaterów. Są nimi pocieszny aligator Aaron, ciocia Ada, małe niedźwiadki i małe dzieci. Wszyscy przeżywają bardzo śmieszne przygody. Dla ich przedstawienia rysownik zastosował mieszaninę stylu uproszczonego, ekspresyjnego i karykatury. Same obrazki są bardzo różnej wielkości, od dużych, zajmujących całą stronę, do bardzo małych, ale czytelnych. Każda nowa jednostka, a jest ich w tym słowniku 1350, pojawia się zawsze w prawym górnym rogu obrazka, po czym jest jeszcze raz powtórzona w strukturze zdaniowej. Struktury te są bardzo często prostymi, krótkimi rymowankami, których tak lubią uczyć się małe dzieci. W wierszykach wykorzystał również autor aliterację (np. *Seven sisters sew*) charakterystyczną dla języka angielskiego.

Większość obrazkowych słowników językowych ma jednak układ tematyczny. W zależności od tego, dla kogo słowniki są przeznaczone, mają one różną ilość pól tematycznych, które są mniejsze lub większe. Jednostki w układzie tematycznym prezentują *Oxford English Picture Dictionary*⁶, *Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci*⁷, *Słownik ilustrowany języka niemieckiego i polskiego*⁸, *1000 mots en images*⁹ oraz *What's What, A Visual Glossary of the Physical World*¹⁰. *1000 mots en images* autorstwa Armelle Le Bigot-Macaux z ilustracjami Catherine Nouvelle przeznaczony jest do nauki języka angielskiego lub rosyjskiego (powstał on w wersji dwujęzycznej). Jest to słownik dla dzieci, ma więc swoich bohaterów. Kolejne przygody piątki przyjaciół i sympatycznej foki są pretekstem do pokazania 26 tematów związanych z życiem codziennym. I tak na przykład, uczestnicząc w wielkim przyjęciu urodzinowym, dzieci poznają słownictwo związane z pożywieniem i potrawami, a oglądając fotografie rodzinne poznają słowa związane z rodziną. Zabiegi tego rodzaju mają na celu wydłużenie czasu koncentracji uwagi, który u małych dzieci jest bardzo ograniczony. Nowe jednostki leksykalne znajdują się zawsze bezpośrednio obok ilustrowanego pojęcia. Swego rodzaju nowością jest wprowadzenie krótkiego wstępu w języku obcym do każdego nowego tematu. Autor słownika proponuje dzieciom także szereg zabaw w trakcie nauki słownictwa. Dzieci dostają zawsze jakieś zadanie do wykonania, np. policz wszystkie balony (kiedy poznają liczebniki), albo odszukaj i nazwij wszystkie części ciała zaczynające się na literę *f*, wymień wszystkie

⁵ P. D. Eastman, *The Cat in the Hat, Beginner Book Dictionary*, A Division of Random House, Inc., 1964.

⁶ E. C. Parnwell, *Oxford English Picture Dictionary*, OUP, 1983.

⁷ H. Metera, A. Suurna, *Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci*, Warszawa 1988.

⁸ *Słownik ilustrowany języka niemieckiego i polskiego*, Leipzig 1967.

⁹ A. Le Bigot-Macaux, *1000 Mots en Images*, Paris 1985.

¹⁰ R. Bragonier, *What's What, A Visual Glossary of the Physical World*, D. Fisher ed., 1982.

brązowe przedmioty, które znajdują się na rysunku itd. Należy również zauważyć, iż słownik ten ma wspaniałą szatę graficzną, co nie jest bez znaczenia, zwłaszcza że jest on przeznaczony do pracy z dziećmi.

Przykładem fachowego słownika tematycznego, w którym znaczenia definiowane są za pomocą obrazków, jest *What's What, A Visual Glossary of the Physical World*. Zawiera on około 25 000 jednostek leksykalnych prezentowanych w 13 bardzo szerokich tematach. Słownik ten przeznaczony jest dla ludzi, którzy mając już dość rozległą wiedzę o języku (wprowadzenia do tematów są długie i raczej skomplikowane), pragną rozszerzyć swoją znajomość słownictwa z dziedzin, które ich interesują. *What's What* jest słownikiem czarno-białym. Wszystkie fotografie i ilustracje (autorstwa P. Kleimana, D. Murphy'ego i M. Renzhiwicha) są duże, wyraźne i specjalnie dobrane dla potrzeb słownika. Na końcu zamieszczony został indeks alfabetyczny, który znacznie ułatwia pracę z tym słownikiem.

Podobny, choć nie tak wspaniale wydany i zawierający zdecydowanie gorsze ilustracje jest *Słownik ilustrowany języka niemieckiego i polskiego*. Na 144 tablicach ilustracyjnych prezentuje on słownictwo związane z najbardziej aktualnymi problemami życia współczesnego. Niestety, plansze w tym słowniku są często zbyt małe, elementy zatem zlewają się ze sobą, przez co są trudne do identyfikacji. Czarno-biała wersja rysunków nie jest najlepszym rozwiązaniem w przypadku tematycznej organizacji słownika. Brak kontrastów kolorystycznych, któremu towarzyszy źle dobrana proporcja plansz, sprawia, iż czytelność ilustracji pozostawia wiele do życzenia. Słownik ten również podaje listy słów w języku niemieckim i polskim, co z punktu widzenia dydaktyki (duża możliwość interferencji) nie jest rozwiązaniem godnym propagowania.

Ciekawą pozycją jest *Oxford English Picture Dictionary*. Jego autorem jest E. C. Parnwell, a ilustracje wykonali R. i C. Burrows. Jest to słownik adresowany do szerokiej grupy odbiorców. Korzystać mogą bowiem z niego zarówno dzieci, młodzież jak i dorośli. Materiał leksykalny zawarty w tym słowniku obejmuje 2000 jednostek leksykalnych zgrupowanych w 39 polach tematycznych. Jest to słownictwo podstawowe, bez którego znajomości nie można się obejść w początkowym etapie nauczania języka angielskiego. Proste, kolorowe rysunki utrzymane w konwencji stylu uproszczonego są czytelne i dobrze wprowadzają uczących się w realia angielskie.

W Polsce, niestety, ukazało się niewiele przeznaczonych dla obcokrajowców ilustrowanych pomocy do nauki słownictwa. Wymienić tu należałoby *Słowa i rzeczy. Plansze do nauczania polskiego słownictwa tematycznego* autorstwa M. Szelc¹¹ oraz *Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci*

¹¹ M. Szelc, *Słowa i rzeczy. Plansze do nauczania polskiego słownictwa tematycznego*, „Biblioteka Pomocy Dydaktycznych UJ” 1989, z. 19.

H. Metery i A. Suurny (Szwecja)¹². Pozycja pierwsza nie jest publikacją o charakterze słownikowym¹³, a tylko graficznym uzupełnieniem podręcznika *Brak mi słów*¹⁴. Druga natomiast to piękny, bogato ilustrowany słownik adresowany do dzieci polonijnych w wieku od 8 do 12 lat. Zawiera on 2000 jednostek leksykalnych w układzie tematycznym. Jak większość tego rodzaju publikacji przeznaczonych dla dzieci, ma on swoich bohaterów, którym uczące się dzieci towarzyszą w życiu codziennym, w domu i w szkole. Dzieci bardzo lubią opowiadać o tym, co się wydarzyło. Obrazki ułożone w logiczny ciąg historyjki mają za zadanie pobudzić ich werbalną aktywność w języku obcym. *Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci* został bardzo dobrze opracowany z dydaktycznego punktu widzenia. Nowe jednostki leksykalne pojawiające się w obrębie danej jednostki tematycznej wyszczególnione są na marginesach słownika, a prócz tego pojawiają się w prostych strukturach zdaniowych pod obrazkiem. Margines prawy przeznaczony został dla rzeczowników, lewy zaś dla czasowników (oznaczanych kolorem czerwonym), przymiotników (oznaczonych kolorem żółtym) oraz przysłówków (kolor niebieski). Taka organizacja materiału leksykalnego ułatwia zarówno proces zapamiętywania tych słów, jak i ich repetycję¹⁵. Ilustracje słownika autorstwa E. Fido-Drużyńskiej, M. Kwacza, J. Majewskiej, A. Stylo-Günter i M. Turbaczewskiej są proste i czytelne, a jedyne co można im zarzucić, to może brak dowcipu i lekkości. Nie jest to jednak zarzut poważny, który by umniejszał znaczenie tej publikacji. Niestety, słownik ten nie bardzo nadaje się do pracy z młodzieżą starszą i dorosłymi. Był on adresowany do dzieci i tylko one mogą z niego w pełni korzystać. Dzieje się tak z dwóch powodów: po pierwsze, świat przedstawiany w tym słowniku, to klasyczny pojęciowy świat dziecka (jest on obcy i daleki starszym), a po drugie, zarówno dobór materiału leksykalnego, jego prezentacja, dobór struktur ilustrujących podyktowany był potrzebami dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Do chwili obecnej nie ma na naszym rynku wydawniczym obrazkowego słownika języka polskiego przeznaczonego dla obcokrajowców, którzy coraz liczniej przyjeżdżają do naszego kraju, by uczyć się języka polskiego. Potrzeba opracowania takiego słownika istnieje, ponieważ cudzoziemcy zaczynający dopiero naukę naszego języka nie mają na razie żadnych przeznaczonych dla siebie słowników. Zarówno *Podstawowy słownik języka polskiego dla cudzo-*

¹² Metera, Suurna, *op. cit.*

¹³ A. Seretny, *Recenzja – Słowa i rzeczy. Plansze do nauczania polskiego słownictwa tematycznego*, „Przegląd Polonijny” (w druku).

¹⁴ M. Chłopicka, P. Fornelski, *Brak mi słów*, „Biblioteka Pomocy Dydaktycznych UJ” 1986, z. 8.

¹⁵ A. Seretny, *Recenzja – Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci*, „Poradnik Językowy” (w druku).

mców¹⁶, jak i *Słownik czasowników polskich*¹⁷ ze względu na zawarty w nich materiał, jak i na sposoby jego prezentacji są dla osób zaczynających dopiero naukę języka polskiego jako obcego zbyt skomplikowane, a dwujęzyczne słowniki, którymi najczęściej posługują się cudzoziemcy, nie zawsze są wskazane ze względu na interferencję. Nie zawierają one także bardzo ważnych informacji dotyczących na przykład rodzaju gramatycznego polskiego rzeczownika czy też aspektu czasownika. Obrazkowy słownik języka polskiego mógłby więc w efektywny sposób wypełnić lukę w już istniejących materiałach dydaktycznych i dlatego podjęłam próbę opracowania takiego słownika.

Wnikliwa analiza zarówno publikacji krajowych, jak i zagranicznych pozwoliła mi na dokonanie wyboru szaty graficznej i sposobu prezentacji jednostek leksykalnych. Ze względu na to, że słownik ten adresowany będzie przede wszystkim do młodzieży i dorosłych, zdecydowałam się na prezentację materiału leksykalnego w polach tematycznych. Wydaje mi się, iż tematyczny układ słownika stworzy szerszą gamę możliwości wykorzystania go w pracy dydaktycznej. Będzie go można wykorzystać nie tylko na zajęciach języka polskiego prowadzonych w ramach kursu podstawowego, ale też w czasie specjalistycznych zajęć ze słownictwa, a nawet na zajęciach konwersacyjnych.

Wybór samych pól tematycznych, które znajdą się w słowniku dokonany został w oparciu o istniejące listy kręgów tematycznych wprowadzonych do leksykologii przez badaczy francuskich i hiszpańskich¹⁸. Grupowanie słownictwa w polach tematycznych wydaje się bardziej naturalne niż jego prezentacja w porządku alfabetycznym, słowa mogą występować w swoim prawdziwym kontekście, co w wydatny sposób ułatwia ich identyfikację oraz proces ich zapamiętywania.

Źródła ekscerpcji jednostek leksykalnych do obrazkowego słownika stanowiły: *Podstawowy słownik języka polskiego dla cudzoziemców*¹⁹, lista słów do słownika minimum współczesnej polszczyzny (poziom pierwszy)²⁰, a przede wszystkim listy słownictwa tematycznego języka polskiego²¹. Przewidywana liczba jednostek leksykalnych wynosi 2000.

W przypadku jednostek wieloznacznych (np. *dom* 1 'budynek mieszkalny', 2) 'mieszkanie, własny kąt') obrazkowy słownik języka polskiego ilustracją definiować będzie tylko ich znaczenie podstawowe. Znaczenie to, we wstępie

¹⁶ B. Bartnicka, R. Sinielnikoff, *Podstawowy słownik języka polskiego dla cudzoziemców*, Warszawa 1979.

¹⁷ S. Hrabcowa, I. Kalińska, *Słownik czasowników polskich*, Łódź 1976.

¹⁸ R. Michéa, *Vocabulaire et cultur*, „Les Langues Modernes” XLIV, 195, s. 187–192.

¹⁹ Bartnicka, Sinielnikoff, *op. cit.*

²⁰ H. Zgólkowa, *Lista słów do słownika minimum współczesnej polszczyzny, poziom I i II* (maszynopis powielany).

²¹ Z. Cygał-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego*, „Biblioteka Pomocy Dydaktycznych UJ” 1986, z. 14.

W *Słowniku języka polskiego* jego redaktor, W. Doroszewski określił jako pierwsze nasuwające się świadomości rodzimych użytkowników języka po usłyszeniu danej jednostki wyizolowanej z kontekstu.

Zdecydowana większość definiowanych jednostek leksykalnych obrazkowego słownika języka polskiego to wyrazy nazywające. Najliczniej reprezentowane będą rzeczowniki, potem czasowniki i przymiotniki. Udział poszczególnych części mowy w materiale leksykalnym słownika da się uzasadnić ich udziałem w zasobie słów, którym posługuje się przeciętny użytkownik języka polskiego. Z badań nad częstotliwością słów (przeprowadzonych przez M. Zarębinę²²) wynika, iż rzeczownik stoi zawsze na pierwszym miejscu w słowniku (zasobie słów) rodzimego użytkownika języka polskiego niezależnie od jego wieku, zainteresowań czy wykształcenia i stanowi około 50% tego zasobu. Drugie miejsce przypada czasownikowi (21,5%), trzecie przymiotnikowi (18,4%), a czwarte przysłówkowi (5,8%). W obrazkowym słowniku naszego języka proporcje te będą zbliżone. Będzie to niewątpliwie rozwiązanie nowe, które pociągnie za sobą konieczność wprowadzenia do słownika stosunkowo dużej liczby czasowników. W innych słownikach o układzie tematycznym czasowniki były bądź pomijane (*Słownik ilustrowany języka niemieckiego i polskiego*), bądź traktowane po macoszemu (*Oxford English Picture Dictionary*).

Każda definiowana w słowniku jednostka zostanie opatrzona numerem, a lista wszystkich jednostek wraz z odnośnymi numerami znajdować się będzie poniżej. Indeks alfabetyczny umieszczony zostanie na końcu słownika. Obok każdej jednostki znajdzie się numer pola (pól), na którym się pojawiła, a także numer, pod którym na danym polu wystąpiła (np. *łyżka* T 7, nr 16). Wszystkie artykuły hasłowe zawierać będą ponadto określenia, do jakiej części mowy dany wyraz należy (np. *kupować*–czasownik; *talerz*–rzeczownik). Formą hasłową rzeczownika będzie mianownik liczby pojedynczej, a po formie hasłowej słownik podawać będzie oznaczenie rodzaju rzeczownika za pomocą skrótów (m–męski, n–nijaki, ż–żeński) oraz końcówkę liczby mnogiej. Przymiotnik podany zostanie w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju męskiego wraz z sufiksem tworzącym stopień wyższy. Formą hasłową czasownika będzie bezokolicznik w formie dokonanej lub niedokonanej, a po formie hasłowej słownik podawać będzie końcówkę pierwszej i drugiej osoby liczby pojedynczej.

W obrazkowym słowniku języka polskiego dla cudzoziemców znajdą się 33 pola tematyczne (ich lista szczegółowa zamieszczona została na końcu niniejszego artykułu). Wielkość poszczególnych pól jest bardzo różna. Od małych, zawierających 12 jednostek leksykalnych (pole KOLORY), do olb-

²² M. Zarębina, *Próba statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej (synteza danych liczbowych)*, „Prace Językoznawcze PAN” 1985, z. 109.

rymich, ilustrujących aż 130 jednostek. Od rozmiarów pola uzależniona jest liczba tablic ilustracyjnych w jego obrębie, na których prezentowane będą poszczególne jednostki leksykalne. Niektóre z tablic, między innymi z przybiorami do golenia, biżuterią, lekarstwami, garnkami, mapą pogody, nazwami narodowości, blankietami pocztowymi pojawią się w ramach różnych pól po raz pierwszy w tego rodzaju publikacjach. Rozszerzenie poszczególnych pól tematycznych podyktowane było przede wszystkim potrzebami studentów sygnalizowanymi w czasie zajęć w Instytucie Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Na jednej tablicy (plansza formatu A4) maksymalna liczba definiowanych jednostek nie będzie przekraczać 30 w przypadku kolorowej wersji słownika, natomiast w przypadku wydania go w wersji czarno-białej nie będzie większa niż 20. Umieszczenie większej liczby jednostek mogłoby w niekorzystny sposób wpłynąć na przejrzystość, a zatem na czytelność tablicy ilustracyjnej. Brak przejrzystości spowodowany zbyt dużym nagromadzeniem elementów to jeden z podstawowych mankamentów tablic ilustracyjnych w niektórych słownikach o układzie tematycznym. Mam nadzieję, że zredukowanie liczby jednostek leksykalnych na poszczególnych tablicach pozwoli na uniknięcie tego błędu w obrazkowym słowniku języka polskiego.

W związku z trudnościami natury technicznej, na poszczególnych tablicach prezentowane będą odrębnie części mowy. Na zdecydowanej większości tablic będą rzeczowniki²³. Dla czasowników, przymiotników, przyimków i zaimków przygotowane zostaną oddzielne tablice. Ten rodzaj organizacji słownika powinien w znacznym stopniu ułatwić pracę uczącym się, gdyż unikną oni kłopotów związanych z odgadywaniem, czy dany rysunek przedstawia rzecz, jej cechę, czy też odnosi się do czynności. Konwencja graficzna, jaka zostanie wykorzystana przy opracowaniu tablic ilustracyjnych, to styl uproszczony, który dominuje w publikacjach podobnego rodzaju. Zdaniem specjalisty w tej dziedzinie, A. Wrighta jest on najlepszy, gdy celem naszym jest nauczanie znaczenia. Natomiast gdy będzie tego wymagał kontekst językowy (np. w przypadku przedstawiania przymiotników w parach kontrastowych), styl uproszczony pomieszany zostanie z karykaturą. Zabieg ten będzie swego rodzaju innowacją w wydawnictwie słownikowym.

Ponieważ zadaniem obrazkowego słownika języka polskiego będzie nie tylko zapoznanie cudzoziemców z leksykiem języka polskiego, ale także, o ile to możliwe, wprowadzanie ich w polskie realia, i zbliżenie do polskiej kultury, wskazane byłoby, aby tenże słownik został wydany w wersji kolorowej, na dobrym gatunkowo papierze. Kolory nie tylko podnoszą atrakcyjność ilustracji, co również nie jest bez znaczenia, ale przede wszystkim, dzięki kontrastom, ułatwiają proces identyfikacji poszczególnych przedmiotów. Wię-

²³ Tamże, s. 11.

kszość rzeczy łatwiej jest rozpoznać, gdy są kolorowe. Dla wielu osób uczących się języka polskiego poza granicami Polski, książka, podręcznik, jest jedyną formą kontaktu z polską rzeczywistością i polską kulturą, i dlatego obrazkowy słownik języka polskiego winien otrzymać właściwą szatę graficzną. Nie będzie to łatwe i to zarówno ze względu na trudności natury technicznej, jak i – a może przede wszystkim – natury finansowej. Mam jednak nadzieję, że słownik ten będzie ładnie i dobrze wydany, i stanie się pomocą dydaktyczną, która ułatwi pracę lektorom (zwłaszcza w grupach niejednorodnych językowo), a uczącym się dostarczy wiedzy a zarazem będzie książką, po którą sięga się z przyjemnością. W przyszłości słownikowi temu towarzyszyć mają specjalnie opracowane zestawy ćwiczeń, gier słownikowych (w tym również komputerowych), których zadaniem będzie urozmaicenie form pracy ze słownikiem w czasie zajęć języka polskiego jako obcego.

LISTA TABLIC ILUSTRACYJNYCH
OBRAZKOWEGO SŁOWNIKA JĘZYKA POLSKIEGO

1. Wszechświat	a) układ słoneczny
b) atom
2. Świat	a) kula ziemską
b) mapa – elementy mapy
c) mapa świata
d) kompas
3. Człowiek	a) twarz
b) szkielet
c) ciało ludzkie
d) narządy wewnętrzne
4. Ludzie	a) rasy
b) pokolenia
5. Ubranie	a) ubranie damskie
b) biżuteria
c) kosmetyki
d) ubranie męskie
6. Dom i jego urządzenie	e) przybory do golenia
a) dom i ogród
b) przedpokój
c) pokój
d) sypialnia
e) łazienka i ubikacja
7. Kuchnia i nakrycia stołowe	f) spiżarnia
a) kuchnia
b) garnki
c) jadalnia
d) sztućce

8. Posiłki, pożywienie, napoje
- a) śniadanie
 - b) obiad
 - c) podwieczorek
 - d) kolacja
 - e) napoje
 - f) restauracja
9. Zakupy
- a) pieniądze
 - b) ulica i sklepy
 - c) super SAM
 - d) nabiał
 - e) pieczywo
 - f) słodycze
 - g) wędliny
 - h) mięso
10. Rodzina
11. Miasto
- a) drzewo genealogiczne
 - a) skrzyżowanie
 - b) światła
 - c) kierunki
12. Szkoła
- a) klasa
 - b) przedmioty
 - c) oceny
 - d) alfabet
 - e) figury geometryczne
 - f) bryły geometryczne
13. Biuro
14. Poczta i telekomunikacja
- a) sekretariat
 - a) urząd pocztowy
 - b) list
 - c) blankiety
15. Podróż i środki transportu
- a) podróż drogą lądową
 - autostrada
 - samochód
 - h) rower
 - motocykl
 - dworzec autobusowy
 - dworzec kolejowy
 - pociąg
 - tramwaj
 - b) podróż drogą powietrzną
 - lotnisko
 - samolot
 - c) podróż drogą morską
 - port
 - środki lokomocji wodnej
16. Wieś i gospodarstwo
- a) wieś
 - b) podwórze i gospodarstwo
 - c) maszyny rolnicze
17. Pogoda i pory roku
- a) wiosna
 - b) lato
 - c) jesień

18. Rośliny, kwiaty, drzewa
19. Zwierzęta
20. Nazwy zawodów
21. Warsztat i narzędzia
22. Opieka zdrowotna
23. Straż pożarna
24. Policja i wojsko
25. Czas
26. Rozrywki i hobby
27. Sport i rekreacja
- d) zima
e) termometr
f) mapa pogody
- a) owoce
b) warzywa
c) zboża
d) kwiaty
e) drzewa
- a) zwierzęta domowe
b) polskie zwierzęta leśne
c) ZOO
d) gady i płazy
e) ptaki
f) owady
- a) warsztat
b) narzędzia
c) narzędzia ogrodnicze
- a) ośrodek zdrowia
b) poczekalnia
c) gabinet internistyczny
d) gabinet dentystyczny
e) gabinet zabiegowy
f) apteka
- a) wóz strażacki
- a) posterunek policji
b) poligon
c) broń
- a) tydzień
b) kalendarz
c) zegar
- a) książki
b) gry
- szachy
- warcaby
- karty
- c) fotografia
d) filatelistyka
e) kino
f) teatr
g) filharmonia
- orkiestra
- instrumenty muzyczne
- partytura
- nuty
- h) dyskoteka
- a) rekreacja
- pole namiotowe
- namiot
- plaża

- 28. Polskie święta
 - 29. Kolory
 - 30. Czasowniki
 - 31. Przymiotniki
 - 32. Przyimki
 - 33. Zaimki
 - 34. Miary i wagi
 - 35. Dodatek
- b) dyscypliny sportowe
 - piłka nożna
 - siatkówka
 - koszykówka
 - pływanie
 - tenis
 - hokej
 - kolarstwo
 - saneczkarstwo
 - jogging
 - boks
 - kajakarstwo
 - zapasy
 - judo
 - rzut oszczepem
 - skok w dal
 - skok wzwyż
 - skok o tyczce
 - c) olimpiada
 - a) Boże Narodzenie i kolędniczy
 - b) Wielkanoc
 - a) osobowe
 - b) dzierżawcze
 - a) liczebniki główne i porządkowe
 - b) znaki interpunkcyjne